

V. INSON KAPITALI IQTISODIYOTI

УДК: (1.3514.2156)

ИННОВАЦИОН ИҚТИСОДИЁТИ ШАРОИТИДА ЁШЛАР ИЖТИМОЙ БАНДЛИГИНИНГ АҲАМИЯТИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ

Мирзаев Кулмамат Джанзакович - Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти Рақамли иқтисодиёт кафедраси мудири и.ф.д., профессор.

Бобокулов Санжар Бахронкулович - Самарқанд иқтисодиёт ва сервис институти рақамли иқтисодиёт кафедраси доценти, PhD

ЗНАЧЕНИЕ И ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАНЯТОСТИ МОЛОДЕЖИ В УСЛОВИЯХ ИННОВАЦИОННОЙ ЭКОНОМИКИ

Мирзаев Кулмамат Джанзакович - заведующий кафедрой Цифровой экономики Самаркандского института экономики и сервиса, д.э.н.

Бобокулов Санжар Бахронкулович - Самаркандский институт экономики и сервиса, доцент кафедры цифровой экономики, к.э.н.

SIGNIFICANCE AND FEATURES OF SOCIAL EMPLOYMENT OF YOUTH IN THE CONDITIONS OF INNOVATIVE ECONOMY

Mirzaev Kulmamat Dzhanzakovich - Head of the Department of Digital Economy, Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Boboqulov Sanjar Bakhronkulovich - Samarkand Institute of Economics and Service, Department of Digital Economy, Ph.D., Associate Professor.

Аннотация. Ушбу мақолада муаллифлар инновацион иқтисодиёти шароитида ёшлар ижтимоий бандлигининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва хусусиятлари ёритиш мақсадида изланишлар олиб борилган бўлиб, ёшлар ижтимоий-ижтимоий бандлигини такомиллаштириш юзасидан фикрлар келтирилган ҳамда таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқилган.

Калит сўзлар: инновацион, ёшлар, ижтимоий, бандлик, ижтимоий ҳимоя, ёшлар бандлиги, инсон капитали, меҳнат бозори, фриксион ишсизлик, иш ҳақи, ишчи кучи.

Аннотация. В данной статье авторами проведены исследования по уточнению социально-экономического значения и особенностей социальной занятости молодежи в условиях инновационной экономики, представлены мнения по совершенствованию социальной занятости молодежи, разработаны предложения и рекомендации.

Ключевые слова: инновационная, молодежь, социальная, занятость, социальная защита, молодежная занятость, человеческий капитал, рынок труда, фриксионная безработица, заработная плата, рабочая сила.

Abstract. In this article, the authors conducted research to clarify the socio-economic significance and characteristics of youth social employment in an innovative economy, presented opinions on improving youth social employment, developed proposals and recommendations.

Key words: innovative, youth, social, employment, social protection, youth employment, human capital, labor market, frictional unemployment, wages, labor force.

1. КИРИШ

Рақамли иқтисодиётга ўтиш шароитида ёшлар ижтимоий бандлигини таъминлаш масалалари ҳамда ишсизлик бозор иқтисодиётининг ажралмас қисми бўлиб, у салбий ижтимоий-иқтисодий ҳодиса ҳисобланади, чунки ишлаб чиқариш (хизмат кўрсатиш)да иш кучини тўлиқ фойдалана олмасликка олиб келади ва ижтимоий, деградациялашиш (за-

вол топиши) хавфини кўчайтиради. Бу ёшларнинг меҳнат салоҳиятидан фойдаланишга кўпроқ салбий таъсир кўрсатади.

Бизга маълумки, ҳар бир мамлакатнинг меҳнат бозоридаги аҳвол, биринчи навбатда, унинг иқтисодиётига бевосита боғлиқдир. Ҳозирда жаҳон миқёсида кечадиган сиёсий вазиятнинг оғирлашуви, айниқса, меҳнат бозорига чуқур салбий таъсир кўрсатди. Ишлаб

чиқариш ва иқтисодий ўсиш суръатларининг кескин пасайиб кетиши ишсизлик даражасини ҳаддан ташқари ортишига олиб келди.

Шу нуқтаи назардан мамлакатимиз Президенти Шавкат Мирамонович Мирзиёев “...ёшларнинг ижтимоий фаоллигини ошириш, иқтидори, истеъдоди ва ташаббусларини рағбатлантириш ҳамда ҳаётда ўз ўрнини топишларига кўмаклашиш” [1] каби устувор вазифани қўйганлиги ҳозирги жаҳон глобаллашувининг салбий оқибатларини мамлакатимизга ижтимоий-иқтисодий салбий таъсирини камайтиришда хизмат қилади. Чунки, мамлакатимиз аҳолисининг 60 % ни ёшлар ташкил этиши, уларни иш билан бандлигини таъминлаш, бўш вақтларини самарали ташкиллаштириш, тадбиркорлик фаолияти билан машғул бўлишига кўмаклашиш ҳозирги даврнинг долзарб масалаларидан бири бўлиб қолмоқда. Ушбу долзарб масаланинг ечимини топиш ёшлар ижтимоий бандлигини таъминлаш, мамлакатимизда инсон капиталини шакллантиришга шунингдек, мамлакат ЯИМ улушини ортишида бесамар хизмат қилади десак, муболаға бўлмас эди.

2. МАВЗУГА ОИД АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ

Инновацион иқтисодиёт шароитида ёшлар ижтимоий бандлигининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва хусусиятлари мавзусида М.Х.Саидованинг “Ўзбекистон меҳнат бозорида ёшлар ишсизлиги: муаммолар ва уларнинг айрим ечимлари” номли илмий мақоласида Ўзбекистон Республикасида ёшларни иш билан таъминлаш масалаларига бағишланиб, муаммонинг бозор иқтисодиёти шароитида долзарблиги таъкидланган. Ўзбекистонда ёшларни иш билан таъминлаш муаммолари аниқланган. Ёшлар ўртасида касбий билимларнинг етишмаслиги, зарур меҳнат кўникмалари ва тажрибаларнинг етишмаслиги ёшлар ишсизлигининг омиллари сифатида қаралади. Ўзбекистонда ижтимоий-иқтисодий ислохотларнинг ҳуқуқий асослари ўрганилган. Таълим тизимини такомиллаштириш билан боғлиқ муаммоларни ҳал қилиш учун тавсиялар ишлаб чиқилган [2].

Россиялик иқтисодчи олим Ю.Г.Одеговнинг меҳнат бозорида ишчи кучи рақобатбардошлигини ошириш масалалари бўйича тадқиқотлар олиб борган бўлиб, у рақобатбардошлик ишчи кучи сифати, шахснинг ижодий имкониятлари, иш билан бандлик ва иш куни давомийлиги кафолатланганлиги, даромад миқдори билан белгиланишини таъкидлаб ўтган [3].

З.Г.Шакаронинг “Ёшларнинг иш билан бандлик даражасини ошириш: муаммо ва имкониятлар” номли илмий мақоласида глобаллашув шароитида иш билан банд бўлмаган ёшларни иш билан таъминлаш бўйича олиб борилган тадқиқотлар натижалари акс эттирилган. Унда ёшлар меҳнат миграцияси, ишсизлиги ва бандлиги бўйича тадқиқот натижалари, таҳлиллар ва улар натижасида ёшлар бандлигини ошириш бўйича ишлаб чиқилган тавсиялар ўз ифодасини топган [4].

З.М.Зикрияевнинг “Хорижий мамлакатларнинг ишсиз ёшлар рақобатбардошлигини ошириш борасидаги тажрибалари” номли илмий мақоласида хорижий мамлакатларнинг ишсиз ёшлар рақобатбардошлигини ошириш борасидаги тажрибалари ўрганилган, меҳнат бозори ёшларни иш билан таъминлаш билан боғлиқ муаммолар таснифланган, Ўзбекистонда ишсиз ёшлар рақобатбардошлигини ошириш борасида хорижий мамлакатлар тажрибаларидан фойдаланиш бўйича таклифлар ишлаб чиқилган [5].

А.Ф.Расулев, Ф.А.Убайдуллаеваларнинг “Ёшлар ўртасида ишсизликнинг келиб чиқиш сабаблари ва ижтимоий - иқтисодий оқибатлари” илмий мақоласида ёшлар меҳнат бозорининг ўзига хос жиҳатлари, ёшлар ўртасида ишсизликка таъсир қилувчи омиллар, унинг моддий ва ижтимоий оқибатлари таҳлил этилиб, Халқаро меҳнат ташкилоти томонидан ёшлар ўртасида бандликни ошириш борасидаги чора-тадбирлар кўриб чиқилган [6].

3. ТАДҚИҚОТ МЕТОДОЛОГИЯСИ

Мазкур муаммолар тадқиқотнинг бир қатор усулларида фойдаланиш асосида ўрганилган, жумладан, асосан хорижий тажрибалар монографик таҳлиллар натижалари монографик тадқиқот, анализ ва синтез, тизимли таҳлил каби иқтисодий усуллар асо-

сида ўрганилиб, мамлакатимизда ёшлар ижтимоий бандлигининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва хусусиятлари бўйича имкониятларини очиб беришда аҳамият касб этган.

4. ТАҲЛИЛ ВА АСОСИЙ НАТИЖАЛАР

Маълумки, жамиятнинг иқтисодий тараққиёти ва инсон салоҳиятини ривожлантириш бевосита ишсизлик билан боғлиқ, ушбу ишсизлик муаммоси эса иш билан бандликни таъминлашга боғлиқдир. Хорижий ва маҳаллий адабиётлар ҳамда меъёрий ҳужжатларда “ишсизлик” тушунчасига турлича талқин этилган. Муаммога соф иқтисодий жиҳатдан қараганда ишсизлик – мамлакат аҳолисининг меҳнат қилишга қодир бўлган ва меҳнат қилишни истайдиган, ҳар бир аниқ пайтда сони кўпроқ ёки камроқ бўладиган муайян миқдордаги қисмининг иш билан таъминланмаганлигидир [6]. Халқаро меҳнат статистикаси билан шуғулланувчи мутахассислар ишсизликка берилган таърифни ҳисобга оладиган бўлсак, унда ишсизлар [7]:

- а) ишга эга бўлмаганлар;
- б) ишлашни истайдиганлар;
- в) иш излаш истагида бўлган шахслар киради.

Кўпгина ривожланган мамлакатларнинг ижтимоий статистика маълумотларига кўра, ишсизлар сарасига ва иш билан банд деган мақом бериш учун ўтказилган сўровлар пайтида иш билан банд бўлмаганлар гуруҳига ишдан бўшагандан сўнг тўрт ҳафта мобайнида иш топишга уринган ва меҳнат биржасида рўйхатдан ўтган шахслар киритилади.

Японияда ишсиз шахс деб, сўнгги бир ҳафта давомида бир соат ҳам ишламаган, Буюк Британияда эса, сўнгги бир ҳафта мобайнида ишламаган, шу давр мобайнида иш қидирган ёки касаллиги туфайли иш қидириш имкониятига эга бўлмаган фуқаролар тушунилади. Айрим мамлакатларнинг қонун ҳужжатларига биноан, ишсиз деб, ишдан бўшатилган ва меҳнат стажига эга бўлганлар тушунилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида”ги Қонунига биноан ишсиз шахс деб, меҳнатга қобилиятли (ўн олти ёшдан бошлаб, то пенсия

билан таъминланиш ҳуқуқини олгунга қадар), ишга ва иш ҳақига (меҳнат даромадига) эга бўлмаган, иш қидирувчи шахс сифатида маҳаллий меҳнат органида рўйхатга олинган, меҳнат қилишга, касбга тайёрлаш ва қайта тайёрлашдан ўтишга, малакасини оширишга тайёр меҳнатга қобилиятли шахслар эътироф этилади [8].

Ишсизлик замонавий меҳнат бозорининг характерли хусусияти ва ажралмас қисмидир. У меҳнатга қобилиятли ёшдаги шахслар учун (уларнинг малакалари даражаси, касбий имкониятлари ва истакларига мувофиқ) ишни топиш мумкин эмаслиги билан изоҳланади ва бундан ташқари, ишчи кучига талабни етишмаслиги ва бир вақтда унинг таклифини ошиб кетиши билан асосланади. Ушбу масала бўйича илмий асарларнинг таҳлили шундай хулоса қилишга имкон берадики, ишсизлик муаммоси, шу жумладан, қишлоқ хўжалигидаги ишсизлик У.Петти, А.Смит, Д.Рекардо, Ж.Б.Сей, Ф.Кент, П.Э.Шлендер [9] каби машҳур олимларнинг асарларида ўзининг кенг ифодасини топган. Ишсизликни салбий ижтимоий–иқтисодий ҳодиса сифатида таърифлаб туриб, улар бу ҳодисани вужудга келтирувчи у ёки бу сабабларини кўрсатадилар. Аммо уларнинг асосий фундаментал тадқиқотлари аҳолисининг ортиқча ўсиши ва меҳнат бозоридаги рақобат, ишчи кучига талабни ўзгариши, машина ишлаб чиқарилишини тадбиқ этилиши ва иш ҳақини ўсиши, ер эгаларини хонавайрон бўлиши ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришининг мавсумийлиги, каби муаммоларни ўрганишга бағишланган.

Ҳозирги кунда МДҲ ва хориж олимлари ҳам мажбурий иш билан банд бўлмасликка ҳар хил маънода қарайдилар ва ишсизлик хусусиятларини турлича изоҳлайдилар. Бунга нисбатан, иккита қарама-қарши нуқтаи назар мавжуд. Биринчиси шундан иборатки, ишсизликка белгиланган доирада йўл қўйилади ва ҳатто баъзи бир маънода ишлаб чиқаришни янада ривожлантириш ва меҳнат самарадорлиги учун зарурдир (С.Фишер, Р.Дорнбуш, А.Кетлер). Иккинчи нуқтаи назарга кўра, ишсизлик салбий ижтимоий–иқтисодий ҳодисадир. Шунинг учун унинг даражаси ва давомийлигини, хусусан, давлат томонидан

тартибга солиш воситаси асосида доимий равишда пасайтирилиши керак.

Бизнинг фикримизча, ишсизликнинг юқори бўлмаган даражасининг мавжудлиги ишчи кучининг сифат параметрларини такомиллаштиришга таъсир кўрсатади, меҳнат бозорида рақобатни ўсиши эса қонуний равишда ходимлар қўнимсизлиги пасайиши ва меҳнат унумдорлигини ўсишига олиб келади. Шу билан бирга аниқ соҳадаги ёки умуман минтақадаги ишсизлик кўлами шундай бўлиши керакки, ҳаммадан аввал аҳолининг ички миллий даромад ҳажмининг пасайиши ва жамиятда ижтимоий барқа-рорликни ўсишига йўл қўймаслиги керак. Бу гуруҳларга асосан республикада худудий табақаланиш бўйича ёшлар ижтимоий бандлигини таъминлаш иқтисодий эркинлаштириш ва ишлаб чиқариш соҳасини модернизациялаш шароитларида миқдорий жиҳатдан ўсиш тенденциясига эгадир. Бу ўзининг моддий ва ижтимоий ҳолатидан қаноатланмаган шахслар, яъни ёлғиз кишилар ва ногиронлар, нафақахўрлар ва кўп болалилар ҳамда кун кечирин учун зарур миқдордан пастроқ даромадга эга шахсларни ҳамда меҳнатга лаяқатли ёшларни ташкил этади.

Бозор иқтисодиёти шароитида ишсизликнинг салбий самараси вужудга келган бозор хўжалигига нисбатан сезиларлироқдир, чунки иқтисодий эркинлаштириш шароитида ишсизларни моддий қўллаб-қувватлаш тизими ўзининг шаклланиши босқичида бўлади ва шунинг учун самарасиздир. Молиявий ресурсларни етишмаслиги ишсизлик бўйича нафақани мақбул даражада кун кечирин учун зарур миқдор даражасига яқинроқ ушлаб туришга имкон бермайди.

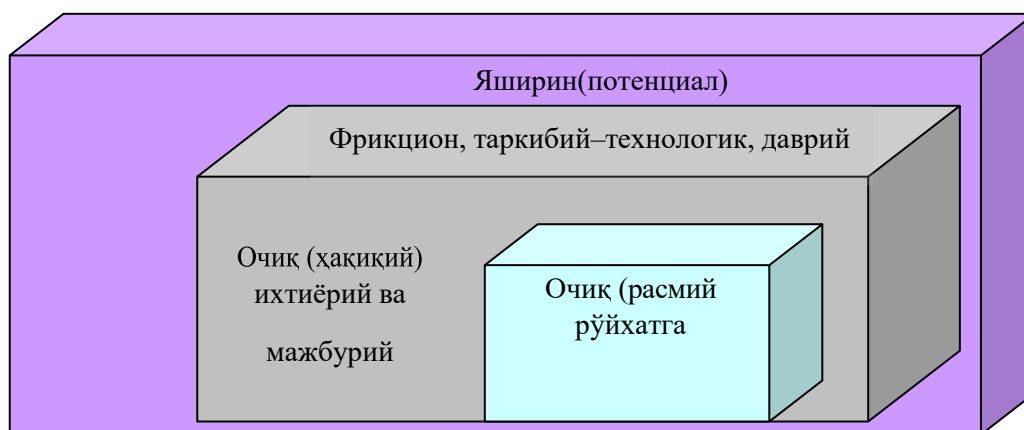
Ҳозирги вақтда ишсизликни, хусусан, ёшларнинг ишсизлигини қандай тартибга солиш ва уни бартараф этишни изоҳловчи бир неча назариялар мавжуд. Бунда асосан иккита йўналиши ажратилади: кейнсиалистик ва

макроиқтисодийнинг давлат томони-дан мажбурий банд бўлмасликни тартибга солишни кўзда тутувчи ва меҳнат бозори конъюктурасини тартибга солиш, шу жумладан иқтисодий давлатни чекланган аралашувини чекловчи янги классик синтез назарияси.

Ҳозирги замон иқтисодчилари И.Шумпетер, Ж.Гелбринг ва Я.Коррон ишлаб чиқаришнинг ҳар қандай соҳасида иш билан бандликнинг самарадорлиги ва ишсизликни юмшатилиши аввало халқ хўжалигини мувофиқлаштирилганлиги ва мамлакат иқтисодий ўсиш суръатларига боғлиқ деб ҳисоблайдилар. Ўз навбатида П.Саверсон, В.Маттэе, П.Хейке, П.Маккин, С.Фишерлар асосланган равишда исботлайдиларки, ишсизлик даражасини пасайишига, бундан ташқари давлатнинг кредитлар сиёсатининг ривожланиши, нархлар ва иш ҳақи даражасини барқарорлашуви таъсир қилади.

МДҲ ва мамлакатимиз олимлари иқтисодий эркинлаштириш шароитида ишсизликни юмшатиш бўйича ҳар хил тадбирларни таклиф этганлар. Масалан, асосий эътибор ижтимоий-иқтисодий инқи-роз оқибатларини бартараф этиш, хўжалик юритиш ва бошқариш ислохотларини амалга ошириш, ишлаб чиқаришни моддий соҳасига инвестицияларни кенгайтириш янги ва қўшимча иш жойларини ташкил қилишни рағбатлантириш, уюлмаган ёшлар бандлигини таъминлаш, қишлоқ жойларда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ҳамда касаначиликни ривожлантириш.

Кўпчилик иқтисодий адабиётларни ўрганиш бизга ёшлар ишсизлигининг асосий шакллари таснифлаш моделини таклиф қилиш имкониятини беради. У мазкур ижтимоий- иқтисодий ходисани худудларда, шу жумладан саноат мажмуасида банд бўлганларга нисбатан қўлланишга эга хусусиятларини тўлиқроқ акс эттиради (1- расм)

1-расм. Ёшлар ижтимоий бандлигини таъминлашда ишсизлик кўламлари ва асосий шакллари [10].

Демак, ишсизликнинг намоён бўлиши ва кўламларига кўра, очик ўз навбатида учта (фрикцион, таркибий–технологик, даврий турларидан иборат) ва яширин турларга ажратилади. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, аҳолини иш билан бандлигини таъминлаш давлат хизмати идораларида ишсизларнинг кичик миқдордаги қисми рўйхатдан ўтади, ишсизларнинг тўртдан бир қисми бандлик марказларига мурожаат қиладилар. Меҳнатга лаёқатли равишда қидиришни афзал кўрадилар (ҳақиқий ишсизлик деб аталувчи, унинг даражаси ва расмий рўйхатдан ўтганлардан камида 3-4 марта ошиб кетади).

Бизнинг фикримизча, очик ишсизлик ихтиёрий ва мажбурий турларга бўлинади, улардан ҳар бири ўзининг фарқланувчи хусусиятларига эга. Масалан, ихтиёрий ишсизлик шу ҳолат билан таърифланадики, ёш меҳнатга қобилиятли шахсларни муайян қисми ишлашни (баъзида эса ўқишни ҳам) истамайди ва бунинг учун ҳеч қандай ҳаракат қилмайди.

Мажбурий ишсизликка келсак, ҳозирги вақтда унинг даражаси умуман меҳнатга қобилиятли шахсларнинг барча қилган категорияларига қараганда ёшлар орасида юқоридир. Бу ҳолат жаҳоннинг кўпгина мамлакатлари сингари Ўзбекистонга ҳам тегишлидир. Бунда ёшлар учун авваломбор фрикцион ишсизлик характерлидир. Янги иш жойини қидириш билан асосланган, масалан, ўқишни тугатиш ёки малакасини ўзгартириш муносабати билан фаолиятининг бир турини бошқаси билан алмаштиришда қисқа муддатли

давомийлик унинг асосий белгиси ҳисобланади.

Бундан ташқари асосан иқтисодиёт тармоқлари модернизациялаш жараёнига хос бўлган ишлаб чиқаришдаги таркибий-технологик ишсизликни асослаб беради. У узокроқ давом этиб, кўпгина ҳолларда корхоналар ва ташкилотлардан ишчи кучининг озод бўлиши жараёни билан боғлиқдир. Даврий ишсизлик эса тўлиқ иқтисодий даврнинг пасайиши билан белгиланади ва ўзининг намоён бўлиш шакли ва ижтимоий оқибатларига кўра салбийроқ бўлади.

Ишсизликнинг кўрсатиб ўтилган очик шаклидан фарқли равишда унинг яширин шакли банд бўлганлиги кучи орасида корхоналар маъмурияти томонидан муддатсиз таътилга, шунингдек иш ҳақи сақланиб қолмасдан жўнатилган шахслар мавжудлигини кўзда тутди ва уларнинг меҳнат салоҳиятидан фойдаланилмаганлиги билан таърифланади.

Яширин ишсизлик иш қидираётганларнинг ҳолатини характерлайди, лекин [10]:

а) иш жойи қониқарли бўлмаган ва бошқа жойдан асосий ва кўшимча иш қидирувчилар;

б) иш берувчининг талабига биноан ишдан кетиш эҳтимоли ошганда ва бошқа сабабларга кўра ишлаш сифати қониқарли бўлмаганда, бошқа иш излашга тайёр ва иш излаётганлар;

в) тўлиқ бўлмаган иш кунида иш билан банд бўлишлик ва меҳнат ҳақиға мос келмаган тарзда меҳнат таътилига чиқиш, бошқа

иш излашга тайёр ва иш излаётганларни ўз ичига олади.

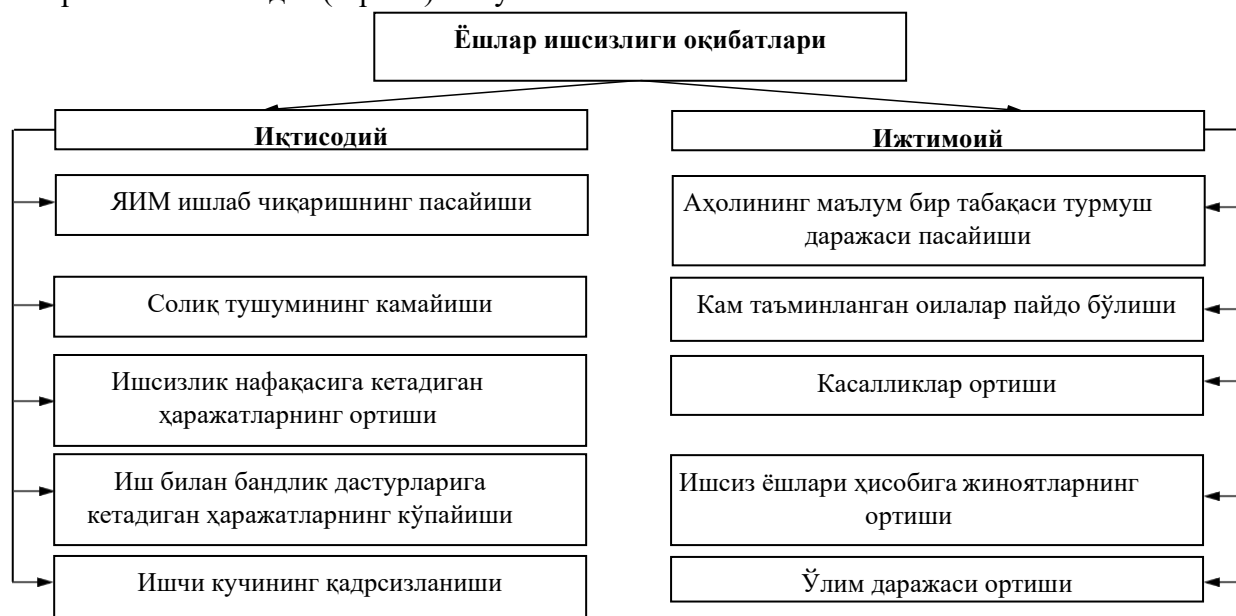
Яширин ишсизлик даражасини аниқлашда ташкилот бошқарувчилари, иш билан бандлик хизмати мутахассислари, олимлар махсус сўровлар ўтказишади.

Иқтисодий инқироз таъсирида ишсизликнинг ортиши натижасида меҳнат бозорида ёш ишчи кучига талаб ва таклиф ўртасида номуносибликни юзага келтиради. Бу ижтимоий-иқтисодий ривожланиш даражасига таъсир кўрсатиб қолмасдан, шунингдек иш билан банд ёшлар ўртасида яширин ишсизликнинг ортиши ҳамда унинг ҳудудлар иқтисодий тармоқлари бўйича табақаланиши кучайиши каби иқтисодий ва ижтимоий оқибатларга олиб келади (2-расм). Шу билан

бирга меҳнат бозорида ишчи кучи таклифи ортиқча бўлганлиги ёшларнинг меҳнат баҳоси пасайишида ўз ифодасини топади.

Ҳар бир жамиятда ишсизлик доимо иқтисодий ва ижтимоий йўқотиш ва хатарлар билан боғлиқ бўлади. Жамиятнинг иқтисодий йўқотишлари ишлаб чиқарилмаган товар ва кўрсатилмаган хизматлар қийматлари ошиши, давлат бюджетига солиқ тушумлари қисқариши, ишсизлик нафақасига кетадиган харажатлар кўпайиши билан изоҳланади.

Ижтимоий йўқотишларга аҳолининг маълум бир табақалари турмуш даражаси пасайиши, улар орасида касалликлар, моддий жиҳатдан кам таъминланган оилалар кўпайиши ва ҳоказолар киради.

2-расм. Ёшлар ижтимоий бандлигини юзага келтирувчи оқибатлар [10]

Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, аҳоли иш билан бандлиги ва мавжуд ишсизлик ҳолатига ижтимоий, иқтисодий ташкилий ва институционал омиллар, демографик омиллар билан биргаликда таъсир кўрсатади. Улар орасида демографик омилнинг ўзгариб бориши глобал муаммо бўлиб, у кўп жиҳатдан жамиятнинг ҳолати ва ривожланишини белгилайди.

Демографик жараёнлар мамлакат ва унинг ҳудудларида аҳоли сони, унинг табиий ўсиши, меҳнат ресурслари ҳамда иқтисодий жиҳатдан фаол аҳоли миқдорига бевосита

таъсир кўрсатувчи энг муҳим омиллардан биридир.

Инновацион иқтисодиёт шароитида МДҲ мамлакатлари аҳолиси сони анча камайган Беларус, Россия, Украина ва Қозғистон каби мамлакатлардан фарқли ўлароқ, Ўзбекистонда аҳоли сони маълум даражада ошиб бормоқда. Бу ўз навбатида Ўзбекистонда аҳолининг туғилиш даражаси ўсиб бораётганлиги билан характерланмоқда. Ўзбекистон статистика маълумотларига қараганда, охириги беш йил ичида аҳолининг йиллик ўсиш даражаси ўртача 1,6% ни ташкил

этнода. Биргина 2022 йилнинг ўзида туғилган болалар сони 803,7 минг тани ташкил этди. Бу кўрсаткич ўтган йилга нисбатан 47,8

мингдан ортиқ бўлиб, туғилиш коэффициентини 20,9 дан 22,4 промиллега оширди [11].

3–расм. Ёшлар ишсизлигини камайтиришдаги тўсиқлар

Аҳолининг бундай ўсиши мамлакатда янги иш жойларини тез суръатлар билан яратиш ва ёшларнинг ишсизлигини камайтиришдек муҳим муаммоларни ечимини топишни талаб этмоқда. Лекин бу борада жиддий маънавий– маърифий, иқтисодий ва ташкилий тўсиқлар мавжуд (3–расм).

Республикада ёшлар ўртасида ишсизликнинг вужудга келиши, унинг нисбатан юқори даражада сақланиб туриши ва аҳолининг иш билан бандлигидан иқтисодиётнинг норасмий тармоғи улушининг ортиб боришига сабаб бўлган асосий муаммолардан бири сифатида мамлакатда ишчи кучига талаб ва таклифнинг сифат ва миқдор жиҳатидан номуносиблигини келтириш мумкин. Чунки, бугунги кунда ишсиз аҳолининг катта қисмини малакасиз ходимлар ва меҳнат бозорига биринчи марта чиқаётган ёшлар ташкил этмоқда.

5. ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Юқорида келтирилган инновацион иқтисодиёти шароитида ёшлар ижтимоий бандлигининг ижтимоий-иқтисодий аҳамияти ва хусусиятлари мавзусидаги тадқиқотларимиз натижасида қуйидаги:

Биринчидан, Республикада ишсизликнинг вужудга келиши, унинг нисбатан юқори даражада сақланиб туриши ва аҳолининг иш билан бандлигидан иқтисодиётнинг норасмий тармоғи улушининг ортиб боришига сабаб бўлган асосий муаммолардан бири сифатида мамлакатда ишчи кучига талаб ва таклифнинг сифат ва миқдор жиҳатидан номуносиблигини келтириш мумкин. Чунки, бугунги кунда ишсиз аҳолининг катта қисмини малакасиз ходимлар ва меҳнат бозорига биринчи марта чиқаётган ёшлар ташкил этмоқда;

Иккинчидан, бизнинг фикримизга кўра, ёшлар ижтимоий бандлигини таъминлашнинг ижтимоий-иқтисодий механизми сифатида ёшларга нисбатан давлат сиёсатининг асосий йўналишларини амалга оширишни, ёшлар меҳнатларидан фойдаланувчи ва улар учун янги иш ўринларини ташкил қилувчи иш берувчилар учун имтиёзли солиққа тортиш, кредит бериш, қарзларини қайтариш ва бошқа иқтисодий рағбатлар тизимини қўллаш бўлиб хизмат қилиши лозим;

Учинчидан, меҳнат бозорини истиқболлаштириш ва ўрганиш биринчи навбатда,

халқ хўжалиги соҳаларининг меҳнат ресурсларини талаб этишга қаратилиши керак ва фақат шуни ҳисобга олиш билан ишчи кучини мақсадга мувофиқ кўрсатилган ҳолда, тайёрлаш ва қайта тайёрлашни, уни ишлаб чиқариш ва ноишлаб чиқариш фаолияти соҳалари ва тармоқлари бўйича рационал тақсимлаш ва қайта тақсимлашни амалга ошириш, асосан ёш кадрлар ўртасида вақтинча иш билан банд бўлмаганлар ва ишсизларни ижтимоий ҳимоялаш ва қўллаб-қувватлаш бўйича тегишли тадбирларни ўтказиш зарур.

Шунингдек, бизнинг фикримизча, ёшларининг барча категорияларига таълим, меҳнат ва тиббий хизмат кўрсатишга тенг ҳуқуқли киришлари учун шароитлар яратиш, ёшларининг ишга жойлаштириш ва рационал бандлиги кафолатларини таъминлаш, касбий йўналтириш ва ишчи кучини самарали бирламчи тайёрлашга қўмаклашувчи хизматлар тармоғини яратиш ёшларга нисбатан давлат ва ҳукумат сиёсатининг асосий йўналишлари бўлиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирамонович Мирзиёев тамонидан “Маҳаллаларда ёшлар билан ишлаш тизимини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-92-сон, Тошкент ш., 2022 йил 19 январь
2. М.Х.Саидова “Ўзбекистон меҳнат бозорида ёшлар ишсизлиги: муаммолар ва уларнинг айрим ечимлари” ИҚТИСОД ВА МОЛИЯ. УДК: 331.526 2019, 9(129)
3. Одегов Ю.Г. Экономика труда: учебник – Москва: Альфа-Пресс, 2015.
4. З.Г. Шакаров “Ёшларнинг иш билан бандлик даражасини ошириш: муаммо ва имкониятлар” “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 2021 yil
5. З.М.Зикрияев “Хорижий мамлакатларнинг ишсиз ёшлар рақобатбардошлигини ошириш борасидаги тажрибалари” “Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар” илмий электрон журнали. № 4, июль-август, 2018 йил
6. А.Ф.Расулев, Ф.А.Убайдуллаеваларнинг “Ёшлар ўртасида ишсизликнинг келиб чиқиш сабаблари ва ижтимоий- иқтисодий оқибатлари” ИҚТИСОД ВА МОЛИЯ. УДК 331.56 2018, 4.
7. Одегов Ю.Г., Руденко Г.Г., Бабыника Л.С. Экономика труда: Учебник. В 2т. Т2.-М.: Издательство “Альфа- Пресс”, 2017. -С 303-341.
8. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти. Олий ўқув юртлари учун дарслик.–Т.: “Mehnat”, 2009.-б.
9. Экономика труда: учебник.-2-сизд., перераб. И доп./под ред.проф.Ю.П.Кокина, проф.П.Э.Шлендера.- М.:Магистр, 2010.-113с.
10. Рофе А.И. Экономика труда: учебник/А.И.Рофе.-М.: КНОРУС, 2010- 177-178с.
11. www.stat.uz Ўзбекистон Республикаси Давлат Статистика қўмитасининг веб сайти.
12. Муаллифнинг ишланмаси асосида тузилган.